

Strah od kriminala i urbani nered*

Ana Paraušić Marinković^a, Slađana Đurić^b

Ispitivanje faktora koji mogu objasniti nivo straha od kriminala ima višedecinijsku tradiciju u kriminologiji. Istraživači su razmatrali kako individualne, tako i sredinske prediktore razlika u nivoima izraženog straha kriminala kod građana. Usmeravajući pažnju na uslove u susedstvu i njegove karakteristike, formulisana je teza o urbanom neredu prema kojoj znaci fizičke i društvene zapuštenosti i degradacije prostora predstavljaju signale građanima da taj prostor nije bezbedan. Generalni cilj rada jeste pružanje sistematičnog prikaza postojećeg korpusa znanja o povezanosti urbanog nereda i straha od kriminala. Ovaj postupak podrazumeva analizu dosadašnjih teorijskih promišljanja, kao i predstavljanje i sintezu ključnih nalaza iz relevantnih empirijskih studija o potencijalnim korelacijama između ova dva fenomena. U radu je dat prikaz konceptualnih i operacionalnih određenja straha od kriminala i urbanog nereda, kao i osnovnih teorijskih stanovišta kojima se objašnjava odnos dva fenomena. Osim toga, učinjen je kritički osvrt na iskustvenu praksu i neke od osnovnih izazova i problema istraživanja veza između straha od kriminala i urbanog nereda.

KLJUČNE REČI: strah od kriminala, urbani nered, fizički nered, društveni nered.

* Ovaj rad nastao je kao rezultat angažovanja dr Ane Paraušić Marinković u skladu sa Planom rada Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja za 2025. godinu (na osnovu ugovora br. 451-03-136/2025-03/200039 sa Ministarstvom nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije), kao i angažovanja prof. dr Slađane Đurić u okviru Plana rada NIO Fakulteta bezbednosti za 2025. godinu.

^a Naučni saradnik, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja. E-mail: parausicana@gmail.com; ORCID <https://orcid.org/0000-0002-7880-7379>.

^b Redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Fakultet bezbednosti. E-mail: djurickladja@gmail.com; ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4186-2999>.

Uvod

Strah od kriminala predstavlja jednu od najtemeljnije proučenih i empirijski ispitanih pojava u savremenoj kriminologiji. Istraživanja koja se bave uzrocima i posledicama ovog fenomena uglavnom su bila usmerena na karakteristike pojedinaca i društvenih grupa koje u anketama izražavaju viši nivo straha (Hale, 1996). Među višestruko potvrđenim nalazima ističu se izražene polne i starosne razlike među ispitanicima – žene i stariji građani ubedljivo najviše strahuju za sopstvenu bezbednost. Ova pojava obično se označava kao „paradoks straha od kriminala“, budući da statistički pokazatelji ukazuju na to da su najčešće žrtve krivičnih dela zapravo mlađi muškarci (Đurić i Popović-Ćitić, 2013). Zbog toga su istraživači s pravom doveli u pitanje relevantnost stope kriminaliteta kao pouzdanog prediktora straha, usmeravajući pažnju ka karakteristikama lokalnih zajednica i društvenim procesima na nivou susedstva. Jedno od takvih objašnjenje jeste teza o urbanom neredu – kako fizičkom, tako i društvenom – kao faktoru koji može značajno uticati na strah od viktimizacije (Wilson and Kelling, 1982; Lewis and Salem, 1986; Skogan, 1990; Kelling and Coles, 1996; Taylor, 1999). Mnogi ljudi ne strahuju isključivo zbog prisustva kriminala, već i zato što veruju da su izgubili kontrolu nad okruženjem u kojem žive (Lewis and Salem, 1986).

Pregled dosadašnjih istraživanja o strahu od kriminala pokazuje da se rezultati ovih studija pretežno odnose na gradove, gradske kvartove ili urbana susedstva. Takođe, ono što se u literaturi označava kao „nered“, bilo da je reč o fizičkom (napuštene zgrade, loše osvetljene ulice, zapušteni parkinzi, grafiti, nagomilani otpad), ili društvenom neredu (konzumiranje alkohola ili psihoaktivnih supstanci, prekomerna buka, sumnjivo ponašanje), gotovo isključivo se vezuje za urbani kontekst. Zbog toga je opravdano ukazati na postojanje veze između urbanog nereda i straha od kriminala. Ispitivanje ove pretpostavljene povezanosti može biti značajno ne samo za naučno razumevanje uočenih korelacija, već može imati sasvim konkretne implikacije na društveni život u gradovima. Takva istraživanja mogu doprineti oblikovanju strategija formalne socijalne kontrole u reagovanju na kriminal u javnom prostoru, kao i razvoju urbanističkih rešenja usmerenih na dizajniranje bezbednijih prostora.

Generalni cilj rada jeste da pruži sistematičan prikaz postojećeg korpusa znanja o povezanosti urbanog nereda i straha od kriminala. Ovaj postupak podrazumeva analizu dosadašnjih teorijskih promišljanja, kao i predstavljanje i sintezu ključnih nalaza iz relevantnih empirijskih studija o potencijalnim korelacijama između ova dva fenomena. U skladu sa tim, rad je strukturisan tako da se najpre izlažu konceptualna i operacionalna određenja pojmova urbanog nereda i straha od kriminala; zatim sledi pregled glavnih teorijskih pristupa koji objašnjavaju njihovu međusobnu

povezanost, dok se u trećem delu daje osvrt na najznačajnije nalaze iz sprovedenih istraživanja.

Imajući u vidu cilj rada, osnovne metodološke odluke odnosile su se na izbor relevantnih izvora koji omogućavaju sveobuhvatan i pouzdan prikaz postojećih saznanja o ovoj temi. Kao primarni izvori literature korišćeni su KoBSON i Google Scholar, dok su ključne reči za pretragu bile: urbani nered, društveni nered, fizički nered, strah od kriminala (odnosno, u engleskoj varijanti: *urban disorder, social disorder, phisical disorder, incivilities, fear of crime*). U analizu su uključene isključivo one reference kod kojih je iz apstrakata bilo jasno da se eksplicitno razmatra odnos između straha od kriminala i urbanog nereda. Izuzete su studije u kojima se meri isključivo nered ili je on povezivan sa drugim elementima važnim za kriminal, poput stopa krivičnih dela ili se on povezuje sa drugim aspektima kriminaliteta, poput stope krivičnih dela ili individualnih faktora – osim u slučajevima kada su ti faktori analizirani kao moderatori ili medijatori u odnosu između straha i nereda. Ukupno je pregledano 112 apstrakata, od kojih je za detaljnu analizu izdvojeno 30 radova. Ovi radovi su dalje podeljeni u dve grupe: (1) studije u kojima je povezanost straha od kriminala i urbanog nereda centralno pitanje (21) i (2) studije u kojima se urbani nered javlja kao jedan od ekspanatornih faktora straha od kriminala(9). Nakon Zaključka priložena je tabela sa osnovnim elementima analiziranih istraživačkih studija.

Teorijsko-pojmovni okvir za izučavanje povezanosti urbanog nereda i straha od kriminala

Teorijske osnove koje povezuju strah od kriminala i urbani nered zasnivaju se pre svega na pretpostavci da su osećaj straha i anksioznosti koje izaziva kriminal delimično proizvod šireg društvenog okruženja u kojem se kriminalna aktivnost odvija, a ne isključivo rezultat individualnih karakteristika, poput pola, starosti, bračnog statusa ili nivoa obrazovanja. U okviru kriminološke tradicije, posebno se izdvajaju dve teorije: teorija „razbijenog prozora“ i teorija društvene dezorganizacije. Pre nego što se detaljno predstavle pomenuti teorijski pravci, neophodno je razjasniti konceptualna i operacionalna određenja dva ključna fenomena – straha od kriminala i urbanog nereda.

Strah od kriminala

Strah od kriminala je koncept koji već više od jednog veka zaokuplja pažnju kriminologa, a brojni su pokušaji da se ovaj kompleksan fenomen sveobuhvatno definiše i istraži. On se ne percipira samo kao individualni problem, već i kao društveni izazov koji utiče na susedstva, javne prostore i širu zajednicu, što dodatno otežava njegovo

precizno određivanje. Đurić i Popović-Čitić napominju da su istraživači često nedovoljno jasno i precizno pokušavali da odrede strah od kriminala kroz uključivanje „brojn(ih) dimenzij(a) uzajamnog delovanja zabrinutosti ljudi za sopstvenu bezbednost, njihove percepcije rizika, stepena ranjivosti, percepcije društvenog i fizičkog okruženja, verovatnoće viktimizacije, nepoverenja u druge, straha od stranaca, zabrinutosti zbog promena sistema vrednosti“ (Đurić i Popović-Čitić, 2009, str. 93).

Na osnovu dosadašnjih istraživanja, pokušaja određenja i kritike, mogu se izdvojiti dve široke grupe konceptualizacija straha od kriminala. U prvu kategoriju svrstavaju se klasična tumačenja straha od kriminala prema kojima je on „emocionalna reakcija na kriminal ili simbole koje osoba povezuje sa kriminalom“ (Ferraro and LaGrange, 1987, str. 73). U drugu grupu konceptualizacija ubrajaju se ona određenja koja potenciraju multidimenzionalnost straha od kriminala i prema kojima ovaj koncept čine tri konceptualno povezane, ali različite dimenzije: afektivna, kognitivna i bihevioralna (Rountree and Land, 1996, str. 1370; Beaulieu, Dubé, Bergeron and Cousineau, 2007, str. 337; Gabriel and Greve, 2003, str. 602; Ferguson and Mindel, 2007, str. 323). Emocionalna reakcija na potencijalni rizik od viktimizacije kriminalom čini afektivnu ili emocionalnu dimenziju straha (Beaulieu, Dubé, Bergeron and Cousineau, 2007, str. 337). Kognitivna ili evaluativna dimenzija straha od kriminala podrazumeva kognitivnu procenu pretnji od kriminala u okruženju i percepciju verovatnoće rizika viktimizacije (Gabriel and Greve, 2003, str. 602; Ljubičić i Dragišić-Labaš, 2010, str. 627). Dodatno, ova dimenzija može uključivati i percepciju težine posledica potencijalne viktimizacije pored opažanja rizika i verovatnoće lične viktimizacije (Gabriel and Greve, 2003, str. 603; Beaulieu, Dubé, Bergeron and Cousineau, 2007, str. 338). Preduzimanje individualnih proaktivnih bezbednosnih aktivnosti u cilju izbegavanja potencijalne viktimizacije kriminalom čini sadržaj bihevioralne ili ponašajne dimenzije straha od kriminala (Gabriel i Greve, 2003, str. 603; Beaulieu, Dubé, Bergeron and Cousineau, 2007, str. 338). Dakle, sadejstvo emocionalnog odgovora, procene ličnog rizika od viktimizacije i protektivnog ponašanja čini zaokružen koncept straha od kriminala (Đurić i Popović-Čitić, 2013, str. 95).

U literaturi se pored straha od kriminala često koriste srodni, ali ipak različiti termini poput rikiza od viktimizacije i percepcije bezbednosti. Rizik od viktimizacije tiče se predisponiranosti osobe da postane žrtva zločina, a koja zavisi od brojnih faktora, poput pola/roda, starosti, obrazovanja, bračnog statusa i slično. Veći strah će iskazivati one osobe koje smatraju da imaju neki fizičku prepreku da se odbrane od potencijalne pretnje i/ili kada veruju da su ranjivi u poređenju sa drugim osobama (Wyant, 2008). Sa druge strane, percepcija bezbednosti predstavlja termin koji je širi od straha od kriminala, jer se odnosi na ličnu ocenu ugroženosti u odnosu na različite bezbednosne pretnje, među kojima je i kriminal.

Urbani nered

Pojam urbanog nereda u najširem smislu odnosi se na vidljive znake propadanja i zapuštenosti koji neki gradski prostor čine nedovoljno bezbednim. Ova teza obuhvata niz teorijskih stanovišta kojima se objašnjava kako fizičko propadanje i neprimereno društveno ponašanje u lokalnoj zajednici mogu uticati na osećaj lične bezbednosti, održivost zajednice i narušavanje komunalnih veza među stanovnicima i korisnicima urbanog prostora (Taylor, 2001, str. 93-120). Iako ovakve pojave nisu isključivo vezane za gradove, specifičnosti urbanog okruženja, poput javnosti prostora, visoke gustine stanovništva, arhitektonske zbijenosti, anonimnosti kao odlike života u mnogoljudnim naseljima, slabijih interpersonalnih veza, čine urbani nered bezbednosnim izazovom koji se najčešće manifestuje upravo u gradskim sredinama (Paraušić, 2024).

U literaturi se urbani nered najčešće klasifikuje u dve osnovne kategorije – kao fizički i društveni nered (Skogan, 1990). Fizički nered obuhvata znake fizičkog propadanja prostora, kao što su trošne, nedovršene ili napuštene zgrade, neosvetljeni prostori, grafiti, nagomilano smeće, neodržavano zelenilo, napuštena vozila i slično. Društveni nered se odnosi na nepristojna ili sumnjiva ponašanja, kao i neke oblike društvenih devijacija poput beskućništva, javnog opijanja ili konzumiranja psihoaktivnih supstanci, prekomerne buke, okupljanja mladih bez nadzora, uvredljivo dobacivanje i vređanje, zadržavanje u zatvorenom prostoru, fizički i verbalni sukobi u susedstvu (Hunter, 1978; Lewis and Maxfield, 1980; Hinkle, 2005).

U anglosaksonskoj literaturi, pored termina nered, često se koristi *incivilities* (Hunter 1978; Lewis and Salem, 1986), što bi u doslovnom prevodu bilo nepristojno ponašanje. Međutim *incivilities* se odnosi kako na društvene manifestacije zabrinjavajućeg ponašanja, tako i na različite fizičke „neljubaznosti“ prostora. Učestalo prisustvo ovih pojava u urbanom okruženju ukazuje na „društvenu arhitekturu“ susedstva koje doživljava sve oblike dezintegracije i opadanja. Pretpostavljena veza ostaje dosledna – građani koji u svom neposrednom okruženju percipiraju više znakovna nereda, izražavaju i viši nivo straha od viktimizacije.

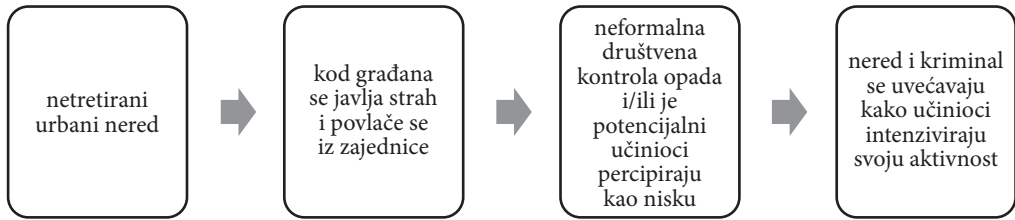
Elementi urbanog nereda često su međusobno povezani. Na primer, ulične bande obeležavaju teritoriju grafitima na zidovima, mostovima i zgradama, šaljući tako poruku o kontroli prostora (Daniels et al., 2005, str. 410). Sličan obrazac ponašanja primećen je i kod navijačkih grupa koje se okupljaju u određenim delovima grada i ostavljaju vizuelne tragove prisustva. U ekstremnim slučajevima zapuštenosti, može doći do svojevrstne simboličke konstrukcije određenog urbanog područja ili susedstva kao „manje vrednog“ prostora koji treba izbegavati. Pojedini autori u tom smislu pišu o „simboličkoj geografiji“, kojom se stvarni geografski prostor rekonfiguriše u zamišljene teritorije hijerarhijski raspoređene prema percipiranoj vrednosti (Nae, 2008).

Teorija "razbijenog prozora" (*Broken Windows Theory*)

Teorijski pristup koji na najdirektniji način povezuje kriminal, strah od kriminala i urbani nered jeste teorija „razbijenog prozora“. Još krajem 1970-ih, pojedini autori su ukazivali na to da nered i nepristojna ponašanja mogu biti prediktori kriminala i straha od kriminala, jer kod stanovnika izazivaju osećaj da su institucije formalne socijalne kontrole zakazale u uspostavljanju reda u prostoru (Hunter, 1978). Simboli propadanja - vandalizam, napuštene zgrade, grafiti, buka, tinejdžeri bez nadzora, nagomilani otpad – signaliziraju da je susedstvo van kontrole i da je teško kontrolisati antisocijalna ponašanja. Autori koji su zaslužni za popularizaciju ovog pristupa u objašnjavanju prediktora kriminalnog ponašanja i reakcije zajednice na zločin na javnim mestima jesu Džeјms Vilson (James Q. Wilson) i Džordž Keling (George L. Kelling). U članku iz 1982. godine *Broken Windows*, autori su istakli da bi policijski službenici ostvarili najbolje efekte u borbi protiv kriminala ukoliko bi se fokusirali na urbani nered.¹ Znaci propadanja urbanog prostora, simbolično predstavljeni kroz sintagmu „razbijeni prozori“, mogu biti prediktori kriminalnog ponašanja.² Potencijalni učinioci zločina, kao i žitelji naselja tumače nered kao signal odsustva kontrole. Uplašeni stanovnici će početi da se povlače iz zajednice, da provode manje vremena napolju, neće se usuditi da intervenišu ili da upozore one koji se neprimereno ponašaju. Odlazak „pristojnih građana“ dovodi do smanjene neformalne društvene kontrole, što dovodi do sve većeg broja nereda i manjih zločina. Kako se proces intenzivira, kriminalci iz drugih područja mogu izmestiti svoje aktivnosti u ono susedstvo za koje procene da postoji nizak rizik od otkrivanja (Wilson and Kelling, 1982). Hinkl (2013, str. 410) izlaže tri glavne teorijske pretpostavke kojima se objašnjava put od nereda ka ozbiljnim krivičnim delima. Prvo, percepcija nereda mora da vodi većem strahu od kriminala kod stanovnika. Drugo, uplašeni stanovnici se povlače iz zajednice, što smanjuje neformalnu društvenu kontrolu/kolektivnu efikasnost. Treće stope kriminala su veće usled povlačenja iz zajednice, jer potencijalni izvršioci percipiraju da će činjenjem zločina na tom prostoru proći nekažnjeno.

¹ Vilson je inicijalnu ideju o povezanosti straha od kriminala i nereda izneo i ranije u knjizi *Thinking about crime* iz 1975. godine, ističući da su neprijatnosti sa kojima se građani svakodnevno suočavaju na ulici kao i loši uslovi okruženja ono što budi strah.

² Autori su inspiraciju pronašli u kvazi-eksperimentalnom istraživanju koje je osmislio Filip Zimbardo (*Philip Zimbardo*, 1969), a koje se sastojalo u ostavljanju naizgled napuštenog vozila u dva značajno različita konteksta: Bronks (Njujork) i Palo Alto (Kalifornija). Sa oba automobila su, na kraju, ukradeni vredni delovi, dok je ono što je preostalo od vozila uništeno, što je poslužilo za potvrdu teze da će čak i najbolji građani biti spremni na čin vandalizma ukoliko smatraju da nikome nije stalo. Treba ipak napomenuti da, dok je u Bronksu auto vrlo brzo uništen, situacija u Palo Altou je bila takva da je sam Zimbardo prvi ošteti automobil nakon što dugo vremena niko od prolaznika nije obraćao naročitu pažnju.

Grafik Hipotetička osnova teorije slomljenog prozora

Izvor: Hinkle, 2005

Jedna od značajnijih modifikacija teorije „razbijenog prozora“ izložena je u knjizi *Disorder and decline: Crime and the Spiral of Decay in American Neighborhoods* autora Veslija Skogana (*Wesley G. Skogan*, 1990). Skogan pomera fokus sa samog kriminala na promene u susedstvu, ističući da promene u nivou straha među stanovnicima i slabljenje lokalnih veza mogu biti rani pokazatelji kasnijeg pogoršanje ukupnog stanja u zajednici. Prema njegovom tumačenju, procesi koji povezuju zapuštenost i propadanje susedstva uključuju slabljenje neformalne društvene kontrole (kako su to prethodno istakli Vilson i Keling), povezano opadanje morala i zadovoljstva životom u zajednici i negativne uticaje na lokalno tržište nekretnina (Skogan, 1990, str. 65). U ovoj varijanti teorije, kriminal se ne posmatra samo kao posledica, već i kao uzročni faktor u spirali propadanja – jedan od mehanizama koji dodatno pogoršavaju kvalitet života u zajednici.

Teorija „razbijenog prozora“ imala je značajan uticaj na politike krivičnog pravosuđa, naročito na policijski rad (Braga, Schnell and Walsh, 2024; Weisburd et al., 2015). Međutim, tokom poslednje dve decenije bila je predmet brojnih kritika. Strategija „nulte tolerancije“, zasnovana na ovoj teoriji, polazi od pretpostavke da je neophodno reagovati na svaki, pa i najmanji znak antisocijalnog ponašanja – uključujući fizički i društveni nered – kako bi se sprečilo izvršenje ozbiljnijih krivičnih dela³. Prioritizovanje reagovanja na manje prekršaje i socijalne devijacije, mogu podstaći policijske službenike da primene agresivnije pristupe i rasno profilisanje, što dovodi do nepotrebnih sukoba i eskalacije (Harcourt, 2001; Harcourt and Ludwig, 2006; Howell, 2009). Zbog toga je dovedena u pitanje efektivnost ovakvog modela u poređenju sa alternativnim strategijama, poput problemski orijentisanog policijskog rada ili fokusiranja na „vruće tačke“ kriminala (*hot spots*) (Weisburd et

³ Strategija nulte tolerancije stekla je široku popularnost naročito 90ih godina prošlog veka, kada se direktno povezivala sa značajnim padom stopa kriminala u Njujorku. U Dokumentu Strategija njujorške policije iz 1997, gradonačelnik Đulijani je upravo istakao da koncentracija na prekršaje koji utiču na kvalitet života u komšiluku, kao što su: prosjačenje, skitničenje, opijanje i drogiranje na javnom mestu, besposličenje mladih na javnim mestima, predstavlja jedno od najvažnijih oružja koje je dovelo do istorijskog uspeha u smanjenju kriminaliteta u Njujorku (Čirić, 1997)

al., 2015; Weisburd and Majmundar, 2018). Takođe, strategija nulte tolerancije može imati paradoksalan efekat na percepciju bezbednosti: učestale policijske intervencije mogu kod građana stvoriti utisak da je kriminal u porastu, što dodatno povećava strah i utiče na promene u korišćenju javnog prostora.

Teorija društvene dezorganizacije

Teorija društvene dezorganizacije polazi od pretpostavke da je kriminal u susedstvu rezultat slabljenja tradicionalnih društvenih veza, što dovodi do narušavanja mehanizama društvene kontrole (Shaw and McKay, 1942). Osnivači ove teorije, Clifford Šo (Clifford Shaw) i Henri Mekej (Henry McKay), identifikovali su tri ključne strukturne dimenzije koje doprinose društvenoj dezorganizaciji: nizak socio-ekonomski status zajednice, visoka stambena mobilnost, kao i izražena etnička heterogenost. Prema njihovom modelu, nagle promene u demografskoj strukturi naselja sa niskim socio-ekonomskim statusom i visokom etničkom raznolikošću mogu dovesti do sloma formalnih i neformalnih normi i pravila. Ovaj slom ograničava sposobnost zajednice da reguliše ponašanje kako „starosedelaca“, tako i „pridošlica“, čime se otvara prostor za porast devijantnih ponašanja.

Među ključnim predstavnicima u ovoj oblasti spomenućemo i Roberta Samsona i saradnike (Morenoff, Sampson and Raudenbush, 2001; Sampson and Raudenbush, 1999; Sampson, Raudenbush and Earls, 1997) koji su svoja ispitivanja zasnovali na konceptu kolektivne efikasnosti koja predstavlja kombinaciju kohezije među stanovnicima i zajedničkih očekivanja u pogledu društvene kontrole javnih prostora. U nizu sprovedenih studija autori su pokazali da društvene i organizacione karakteristike susedstva mogu podrivati kolektivnu efikasnost, što vodi porastu nereda i kriminalne aktivnosti. Osim toga, strukturne karakteristike susedstva, naročito rasna struktura zajednice, negativno utiču na mehanizme društvene kontrole i percepciju fizičkog i društvenog nereda (Sampson, 2009; Sampson and Raudenbush, 2004). Zaključno, prema teoriji društvene dezorganizacije, društvene i strukturne karakteristike susedstva utiču na pojavu urbanog nereda i kriminala, što posredno dovodi i do povećanog straha od viktimizacije među stanovnicima.

Empirijska istraživanja veze straha od kriminala i urbanog nereda

Istraživanja straha od kriminala zauzimaju centralno mesto u savremenoj kriminologiji, te gotovo da nema geografskog područja u kojem nisu sprovedena. Međutim, sveobuhvatan pregled celokupne literature bio bi nerealan zadatak. Stoga su u ovom radu analizirani rezultati onih studija kod kojih je, na osnovu apstrakta, bilo moguće zaključiti da je povezanost straha od kriminala i urbanog nereda centralna

istraživačka tema, ili da se urbani nered javlja kao jedan od eksplanatornih modela straha od kriminala. Generalno posmatrano, empirijska istraživanja ove veze fokusirala su se na nekoliko ključnih pitanja. Ipak, gotovo sve studije potvrđuju postojanje pozitivne korelacije – građani koji u većoj meri percipiraju propadanje svog okruženja, izražavaju i viši nivo straha od kriminala.

Jedno od osnovnih pitanja odnosi se na prirodu veze između urbanog nereda i straha od kriminala – da li nered direktno izaziva strah, ili je taj odnos posredovan drugim varijablama. Brojne studije potvrđuju neposrednu i pozitivnu vezu između ova dva fenomena (Convington and Taylor, 1991; Hinkle, 2005; Hinkle and Weisburd, 2008; Fitzgerald, 2008; T. Franklin, C. Franklin and Fearn, 2008; Wyant, 2008; Kohm, 2009; Scarborough et al., 2010; Brunton-Smith and Sturgis, 2011; Lane and Fox, 2012; Lee et al., 2020; Carter and Wolfe, 2021; Kuen et al., 2022). Primećeno je da u dužem vremenskom periodu distribucija straha od kriminala značajno varira i često se prostorno preklapa sa koncentracijom nereda (Doran and Lees, 2005).

Uticaj nereda na strah od kriminala može biti posredovan brojnim individualnim karakteristikama, poput pripadnosti društvenoj klasi (Taylor, Schumaker and Gottfredson, 1985), percipiranog rizika od viktimizacije (LaGrange, Ferraro and Supancic, 1992; Gainey, Alper and Chappell, 2011), pola i zdravstvenog stanja (Brunton-Smith and Sturgis, 2011), starosti (Brunton-Smith, 2011). Zanimljiv je nalaz McGarrell, Giacomazzi i Thurman (1997), prema kojem individualne karakteristike imaju veći značaj u susedstvima sa niskim intenzitetom nereda, dok su u sredinama sa izraženim neredima te razlike manje izražene – nalaz koji zasluđuje dodatnu proveru u budućim istraživanjima.

Veza između nereda i straha može zavisiti i od šireg društvenog konteksta. U pokušaju da testiraju hipotezu „razbijenog prozora“, istraživači su ispitivali da li karakteristike susedstva funkcionišu kao medijatori. Pretpostavka je da nered slabi neformalne veze – koheziju i zajednička očekivanja u pogledu društvene kontrole – što povećava strah od kriminala (Ross and Jang, 2000; Gau, Corsaro and Brunson, 2014; Hinkle, 2013). Osim toga, u objašnjavanju odnosa straha od kriminala i nereda u obzir treba uzeti i socio-ekonomski status susedstva i kolektivnu efikasnost (Gibson et al., 2002; Kuen et al., 2022), odnosno nered posmatrati u istoj ravni sa preostalim karakteristikama susedstva (Scarborough et al., 2010). Neki autori ističu cikličnu prirodu ove veze: smanjena socijalna kohezija povećava nered, što dodatno pojačava strah, koji povratno narušava društvenu povezanost (Markowitz et al., 2001). U tom kontekstu, zadovoljstvo zajednicom (Robinson et al., 2003) i društveni kapital (Gainey, Alper and Chappell, 2011) takođe se javljaju kao značajna varijabla. Pored pomenutih faktora, rasno ustrojstvo zajednice, odnosno veća rasna hetero-

genost susedstva takođe je povezivana sa percepcijom nereda i većim strahom od kriminala (Glas, Engbersen and Snel, 2019; Lane and Fox, 2012).

U pojedinim studijama pokazano je da percepcija policijske efikasnosti posreduje odnos između društvenog nereda i straha – osim u najsiriromašnijim susedstvima, gde taj efekat izostaje (Oh, Ren and He, 2019). Suprotno očekivanjima teorije „razbijenog prozora“, neke intervencije usmerene na saniranje nereda mogu povećati strah (Hinkle and Weisburd, 2008). Rosenbaum (2019) upozorava da etiketiranje prostora kao „vruće tačke“ može samo po sebi izazvati strah kod građana. Neki autori utvrdili su da je percepcija kako neformalne (izražena kroz socijalnu koheziju) tako i formalne društvene kontrole (tj. legitimitet i rad policije) medijator odnosa urbanog nereda i straha od kriminala (Carter and Wolfe, 2021).

Tip krivičnog dela takođe može uticati na percepciju nereda i strah. Više studija pokazuje da su i strah od imovinskih i od nasilnih zločina pozitivno povezani sa percepcijom fizičkog i društvenog nereda (Lane and Fox, 2012; Lee et al., 2020).

Iako se strah od kriminala meri kroz percepcije građana, način merenja urbanog nereda ostaje sporno pitanje. Neki istraživači se oslanjaju na percepciju stanovnika, smatrajući da je ona ključna za razumevanje straha (Ross and Jang, 2000; Markowitz et al., 2001; Gibson et al., 2002; Robinson et al., 2003; Gau and Pratt, 2008; Scarborough et al., 2010; Glas, Engbersen and Snel, 2019; Carter and Wolfe, 2021). Drugi preferiraju objektivne mere, dobijene sistematskim posmatranjem, tvrdeći da percepcija nije dovoljan dokaz kauzalnosti (Brunton-Smith and Sturgis, 2011; Doran and Lees, 2005; Kuen et al., 2022).

Treća grupa autora uključuje obe mere nereda, te nastoji da utvrdi da li percipirani ili objektivno izmereni nered ima veći efekat na nivoe straha od kriminala kod građana (Convington and Taylor, 1991; Hinkle, 2005; Hinkle and Weisburd, 2008; Hinkle 2013; Hinkle and Yang, 2014). Neki autori nalaze da objektivno prisustvo nereda utiče na njegovu percepciju, koja potom utiče na nivo straha od kriminala (Hipp, 2010; Oh, Ren and He, 2019).

Urbani nered se najčešće ispoljava u dve forme: fizička zapuštenost prostora i antisocijalna i neprihvatljiva ponašanja na javnom mestu. Jedno od čestih istraživačkih pitanja u analiziranim studijama bilo je da li postoji razlika u njihovom uticaju na strah od kriminala. Neki nalaze da fizički nered ima veći efekat jer je konstantno prisutan i lako uočljiv (Doran and Lees, 2005; Hinkle, 2005, 2013; Hinkle and Yang, 2014). Drugi, pak, ističu da društveni nered ima snažniji uticaj (LaGrange, Ferraro and Supancic, 1992; Gibson et al., 2002; Brunton-Smith, 2011; Gau, Corsaro and Brunson, 2014; Kuen et al., 2022).

Većina studija koristi globalne mere straha, zasnovane na nekoliko osnovnih pitanja. Retki su pokušaji da se ispita veza između urbanog nereda i različitih dimenzija straha. Jedan takav primer je studija sprovedena u 21 gradu države Vašington, koja je ispitivala eksplanatorni potencijal tri modela straha od kriminala (tačnije njegova kognitivna i afektivna dimenzija): ranjivost, nered i društvenu integraciju. Rezultati pokazuju da model nereda najbolje objašnjava varijacije kognitivne i afektivne dimenzije straha od kriminala, u odnosu na model ranjivosti i društvene integracije (T. Franklin, C. Franklin and Fearn, 2008). Buduća istraživanja trebalo bi da se usmere na višedimenzionalno razumevanje i straha i nereda.

Jedan potencijalno važan, ali nedovoljno istražen aspekt odnosi se na razlike u percepciji nereda i straha od kriminala među pripadnicima različitih populacionih grupa. Neki autori su ukazali da postoje značajne razlike u percepciji između onih koji žive u određenom području i onih koji ga koriste poslovno ili tranzitno (Hinkle, 2013). U longitudinalnoj studiji izvedenoj na uzorku mladih osoba utvrđeno je da su nivoi straha u prvom krugu ispitivanja bili negativno povezani sa percepcijom nereda u narednim krugovima. Ispitanici koji iskazuju veće nivoe straha od kriminala verovatno modifikuju svoje svakodnevne aktivnosti tako da ograniče svoje prisustvo u područjima gde percipiraju više društvenog nereda (Brunton-Smith, 2011).

Najvažniji nalazi i kritike dosadašnjih istraživanja povezanosti straha od kriminala i urbanog nereda

Na osnovu pregleda relevantnih empirijskih studija može se zaključiti da postoji solidna i dosledna potvrda pozitivne veze između straha od kriminala i urbanog nereda. Drugim rečima, fizički i društveni znaci propadanja susedstava ili delova grada često se percipiraju kao indikatori nesigurnosti, što kod građana izaziva osećaj ugroženosti. Ipak, dublja analiza teorijskih osnova, metodoloških pristupa i interpretacija nalaza ukazuje i na niz izazova i ograničenja u dosadašnjim istraživanjima. Ključne kritičke tačke odnose se na: metodološke pristupe u merenja urbanog nereda, odnosa fizičkog i društvenog nereda, pretpostavljen linearni i jednosmerni odnos na relaciji urbani nered-strah, kao i zanemarivanje drugih potencijalnih prediktora straha od kriminala. U nastavku će ova ograničenja biti sažeto prikazana.

Jedan od važnih problemskih tačaka istraživanja povezanosti straha od kriminala i urbanog nereda, tiče se metodološkog pristupa merenju nereda. U tom smislu ne postoji jasan obrazac, jer se neki istraživači opredeljuju da ispituju percepciju nereda, dok drugi uključuju i neke objektivne pokazatelje zapuštenosti prostora. Obe strategije imaju svoje prednosti i ograničenja. Vizuelne znake nereda je teško precizno kvantifikovati i povezati sa individualnim odgovorima iz anketa o strahu od krimina-

la. Teorija „razbijenog prozora“ eksplicitno podrazumeva kognitivni proces u kojem percepcija nereda inicira strah kod građana koji nered interpretiraju kao odsustvo društvene kontrole (Gau and Partt, 2008). Sa druge strane, oslanjanje na samoprocenu nereda od strane ispitanika, ostavlja otvorenu mogućnost da strah od kriminala utiče na opažanje nereda, a ne obrnuto ili osim toga (Brunton-Smith and Sturgis, 2011). Hinkl i Jang (2014) ističu da su percipiran nered i objektivno izmeren nered jako slabo povezani. Pojedini autori su takođe utvrdili da percepcija nereda može biti pod snažnim uticajem individualnih karakteristika i prethodnog iskustva viktimizacije (Lee et al., 2025). Imajući u vidu razlike u rezultatima sprovedenih istraživanja, različite operacionalizacije mogu reflektovati različite forme ili percepciju nereda što može imati jedinstvene efekte na ponašanja i stavove (O'Brien, Farrell and Welsh, 2019).

Osim toga u pojedinim studijama mere se i fizički i društveni nered, dok se u nekim istraživanjima autori odlučuju za neke objektivne pokazatelje fizičkog nereda. Uzimajući osnovnu podelu nereda, u mnogim istraživanjima su rezultati išli u prilog tezi da fizički nered više utiče na strah od kriminala nego društveni nered. Ovakav zaključak mora se uzeti sa oprezom imajući u vidu da percepcija društvenog i fizičkog nereda zavisi od prirode ovih pojava. Naime, znakovi fizičkog nereda, poput grafita, nagomilanog smeća, zapuštenog zelenila ili napuštenih zgrada su uočljivi u bilo koje doba dana, konstantni su te postoji veća šansa da će ih građani primetiti. Međutim, društveni nered uključuje takve vrste pojava koje se mogu dešavati sporadično, na prikrivenim mestima i u specifično doba dana, poput javnog pijenja, prostitucije ili konzumiranja psihoaktivnih supstanci. Osim toga, ispitanici mogu biti svesniji društvenog nereda u onim susedstvima u kojima su izraženi fizički znakovi degradacije susedstva (Hinkle and Yang, 2014). Zbog toga bi buduća istraživanja trebalo da dublje ispituju specifične efekte obe vrste nereda na različite dimenzije straha.

Nedostatak nekih studija jeste pretpostavljan linearni pravac kauzalne veze od nereda ka strahu od kriminala, te se rezultati često mogu interpretirati na način da više nereda vodi većem nivou straha od kriminala. Ovakvo linearno tumačenje odnosa često vodi i pojednostavljenim zaključcima da je za smanjenje stopa kriminala i straha od viktimizacije, dovoljno da se policijski rad fokusira na rešavanje nereda na pojedinim lokacijama u gradovima (takozvane *hot spots*), što je vodilo i dosta kritikovanim praksama „nulte tolerancije“. Sasvim je izvesno da strah od kriminala funkcioniše po principu povratne sprege, te više percipiranog nereda ili više popisanih objektivnih znakova nereda vode većem strahu kod stanovnika, što ih može motivisati da napuste područje koje smatraju nebezbednim. Ovo može doprineti daljem propadanju i zapuštanju urbanog prostora i većim stopama krivičnih dela. Sa druge strane, ovakva situacija može doprineti i iniciranju različitih intervencija u delovima grada te oni nakon projekata urbane obnove mogu postati poželjni prostori življenja.

Pojedini autori su utvrdili da je statistički nemoguće napraviti jasnu distinkciju između percepcije nereda i kriminala (Gau and Pratt 2008), odnosno da nered i kriminal nisu dva zasebna fenomena, već različiti aspekti istog procesa u susedstvu. Osim toga, moguće je takođe postaviti pitanje da li je samo strah medijator između nereda i slabljenja društvenih veza i napuštanja zajednice, ili postoje i neke druge reakcije na zapuštenost zajednice, poput besa ili apatije, koje utiču na veze među stanovnicima i njihovu spremnost da se uključe u život zajednice (Hinkle, 2013).

Neke od kritika na račun sprovedenih istraživanja tiču se činjenice da se u njima pretpostavlja da fizički i društveni nered zapravo imaju glavnu ulogu kao prediktori straha od kriminala, čime se često relativizuju drugi faktori (Brunton-Smith and Sturgis, 2011). U nekim studijama su utvrđene značajne varijacije percepcije nered u susedstvima za koje se pokazalo da su posledica drugih karakteristika susedstva, poput rasnog ustrojstva zajednice (Franzini et al. 2008, Sampson and Raudenbush 2004) ili njenog socio-ekonomskog statusa (Oh, Ren and He, 2019). Neki autori ističu da nered nije uzrok kriminala i/ili straha, već da su i nered i strah posledica slabljenja kolektivne efikasnosti, tj. kohezije među stanovnicima i zajedničkih očekivanja u pogledu društvene kontrole (Sampson and Raudenbush, 1999).

Jedna od važnijih istraživačkih odluka u ovakvim tipovima istraživanja tiče se i odabira prostorne jedinice analize. U tom smislu postoje raznoliki slučajevi, te se istraživanje izvodilo u većim geografskim područjima, susedstvima, blokovima zgrada ili delovima ulica. Kritike govore u prilog ispitivanja na mikrolokacijama, pretpostavljajući da na percepciju straha najviše utiču događaji i uslovi u neposrednom okruženju (Hinkle and Weisburd, 2008, str. 506).

Američka kriminologija je u ovom pogledu dala najviše rezultata, te je i najveći broj analiziranih studija izveden u američkim gradovima. Nesumnjivo je da se istraživanja povezanosti urbanog nereda i straha od kriminala izvode i u drugačijim društvenim i kulturološkim kontekstima, ali ih zbog jezičke barijere ili nismo pronašli, ili nismo bili u mogućnosti da pregledamo njihov sadržaj. U jednom od retkih primera istraživanja van engleskog govornog područja, sprovedenog u Roterdamu, istraživači su utvrdili da percipirani fizički nered ne utiče značajnije na individualne nivoe straha od kriminala i razlike na nivou susedstava (Glas, Engbersen and Snel, 2019).

Važno je spomenuti da su autori pisali i o situacijama kada previše reda može negativno uticati na život u urbanim zajednicama. Ričard Senet je još 1970. godine u svojoj knjizi *Upotreba nereda (The Uses of Disorder)* istakao da je moderan urbani razvoj kreirao javni prostor koji destimuliše društvene interakcije i u kojem se svaki susret sa strancem doživljava kao pretnja. Ovaj autor napominje da neki oblici nereda moraju ostati u urbanim sredinama kako bi građani mogli bolje da reaguju na nepredviđene ili nepoželjne situacije.

Zaključak

Ispitivanja povezanosti urbanog nereda i straha od kriminala sprovode se već više od četiri decenije, a dosadašnja empirijska građa pruža čvrstu osnovu za tvrdnju da između ova dva fenomena postoji značajna povezanost, bilo da se posmatra kao direktna ili posredovana korelacija. Ipak, jasno je da odnos između nereda i straha nije jednostavan ni linearan, već višeslojan i kontekstualno uslovljen, sa brojnim otvorenim pitanjima koja zahtevaju dublje istraživačko razmatranje. Jedan od važnih pravaca budućih istraživanja jeste detaljnije razgraničenje i upoređivanje uticaja fizičkog i društvenog nereda na strah od kriminala, imajući u vidu razlike u prirodi pojava koje obuhvataju – od stalno prisutnih znakova fizičke degradacije do povremenih i situacionih oblika društvenih devijacija. Takođe, značajno je ispitati razlike u percepciji nereda i straha između onih koji u nekom delu grada žive i onih koji ga koriste u druge svrhe – za posao, rekreaciju ili odmor. Ovakva diferencijacija može doprineti preciznijem razumevanju lokalnih dinamika straha i osećaja bezbednosti.

Ovakav tip istraživanja može imati značajne praktične implikacije u brojnim sferama unapređenja bezbednosti i kvaliteta života u gradovima. Na ovom planu se najdalje otišlo u oblasti prevencije kriminala i strategije policijskog rada, kao i programima urbane obnove zapuštenih područja grada. Pun potencijal implementacije istraživačkih rezultata o vezi straha od kriminala i urbanog nereda tek se očekuje u kreiranju javnih politika bezbednosti na lokalnom nivou, jačanju kapaciteta lokalne samouprave u oblasti unapređenja urbane bezbednosti i slično.

Kada je reč o intervencijama u oblasti borbe ili prevencije kriminaliteta, rezultati dosadašnjih istraživanja ukazuju da uklanjanje znakova nereda (fizičkih ili društvenih) može doprineti povećanju osećaja sigurnosti kod građana. Iako su pojedine strategije policijskog rada poput „nulte tolerancije“ bile široko kritikovane (zbog preširokih ovlašćenja i rizika od rasnog profilisanja), moguće je zamisliti balansiran pristup koji uvažava lokalne specifičnosti i individualne razlike u percepciji straha i nereda (Innes, 2004; Lee et al., 2025). Takav pristup mogao bi imati pozitivne efekte na osećaj bezbednosti i društvenu koheziju.

Isto se može reći i za strategije urbane obnove koje imaju za cilj revitalizaciju zapuštenih i degradiranih prostora i njihovu transformaciju u funkcionalna, estetski prijatna i bezbedna mesta za život. U planskim dokumentima gradskih vlasti uobičajeno se predviđaju brojne aktivnosti koje su usmerene na destimulaciju različitih antisocijalnih ponašanja, kao i uklanjanje ili modifikaciju fizičkih znakova propadanja, koje za cilj imaju kako unapređenje izgleda nekog prostora, tako i podizanje nivoa bezbednosti građana (Paraušić, 2024). Kao rešenje ovog problema predlažu

se raznolike mere poput korišćenja različitih tipova osvetljenja i video nadzora, formiranje staza koje korake i kretanje osoba čine приметnim, kreiranja ozelenjenih ambijenata koji su pregledni i prozračni radi boljeg sagledavanja u prostoru, uvođenje službi koje vrše povremeno ili stalno nadziranje u cilju zaštite stanovništva, kvalitetan i dobro dizajniran mobilijar, redovno održavanje i dr. Za realno sagledavanje efekata ovih intervencija, neophodno je sprovođenje longitudinalnih studija koje bi pratile promene u nivou straha od kriminala pre i nakon sanacije fizičkog i društvenog nereda. Samo takvim pristupom moguće je utvrditi da li i u kojoj meri prostorne i bezbednosne intervencije zaista doprinose osećaju sigurnosti i kvalitetu života u urbanim sredinama.

Prilog Tabelarni prikaz osnovnih elemenata istraživačkih studija u kojima je ispitivana veza straha od kriminala i urbanog nereda

Referenca	Područje	Faktori poveza- ni sa strahom od kriminala	Istraživački dizajn	Ključni nalazi
Taylor, Schumaker and Gottfredson, 1985	Baltimor, SAD	Individualne karakteristike, nered, poverenje u susedstvu	Anketno ispiti- vanje i sistemati- sko posmatranje	Društvena klasa ima moderirajući efekat na odnos nereda i straha od kriminala. Ispitanici koji pripadaju radničkoj klasi pridaju veći značaj vizuelnim znakovima nereda nego siromašni ili imućniji pojedinci
Convington and Taylor, 1991	Baltimor, SAD	Indirektna vikti- mizacija, briga u zajednici, nered	Anketno ispiti- vanje i sistemati- sko posmatranje	Iako objektivno izmeren fizički i društveni nered jeste značajno povezan sa strahom, najjača veza uspostavljena je između percipira- nog nereda i straha od kriminala.
LaGrange, Ferraro and Supancic, 1992	SAD	Percepcija rizika	Anketno ispitivanje	Nered ima indirektan uticaj na strah od kriminala, jer je uzročna veza između dve pojave gotovo u potpunosti posredovana percepci- jom rizika od kriminala; društveni nered ima veći uticaj na strah od kriminala nego fizički nered
McGarrell, Giacomazzi and Thurman, 1997	Spoken, SAD	Viktimizacija, nered, društvena kontrola	Anketno ispitivanje	U odsustvu visokog nivoa nereda, individualne karakteristike u veli- koj meri prediktivne za strah, ali da su te razlike znatno manje izražene u područjima gde je visok nivo nereda očigledan.
Ross and Jang, 2000	Ilinois, SAD	Strah od viktimizacije, nepoverenje, nered, formalne i neformalne veze u susedstvu	Anketno ispitivanje	Postoji značajna veza između per- cipiranog nereda i društvenih veza u susedstvu: neformalne društvene veze među susedima smanjuju strah i nepoverenje izazvano per- cepcijom nereda.

Markowitz et al., 2001	Velika Britanija	nered, stope krivičnih dela, društvena kohezija	metaanaliza podataka iz tri kruga britanske ankete o kriminalu	Smanjenje socijalne kohezije utiče na povećanje kriminala i nereda u susedstvu, što vodi uvećanju straha kod stanovnika, što povratno dodatno ugrožava društvenu koheziju
Gibson et al., 2002	SAD	percepcija kolektivne efikasnosti, društvena integracija, nered prethodna viktimizacija	Anketno ispitivanje	Veza nereda i straha od kriminala je posredna, imajući u vidu da negativno utiče na kolektivnu efikasnost, a niži nivoi kolektivne efikasnosti utiču na izraženiji strah od kriminala
Robinson et al., 2003 d	Baltimor, SAD	nered, zadovoljstvo zajednicom	Longitudinalno, kvalitativno istraživanje	Ispitanici koji su u drugom krugu intervjuja prijavili da se uslovi u njihovom susedstvu lošiji nego što je to bio slučaj tokom prvog kruga intervjuisanja, iskazuju veće nivo straha u poređenju sa svojim susedima koje smatraju da su uslovi u njihovom susedstvu isti ili bolji.
Doran and Lees, 2005	Vulong, Australija	Fizički nered	anketno ispitivanje, mapiranje, GIS modelovanje	Distribucija straha od kriminala sa vremenom značajno varira i često se prostorno preklapa sa koncentracijom nereda
Hinkle 2005	Nju Džerzi, SAD	nered, stope kriminala, prisustvo policije, viktimizacija	Longitudinalno multimetodsko istraživanje	Percepcija nereda ima veći uticaj na strah od kriminala nego objektivno izmeren nered; promene u opažanju fizičkog nereda značajnije su povezane sa strahom nego promene u društvenom neredu
Wyant, 2008	Filadelfija, SAD	Percepcija rizika od viktimizacije, nered	Anketno ispitivanje	Ispitanici koji percipiraju više nereda i veći rizik od viktimizacije iskazuju i veći nivo straha od kriminala
Fitzgerald, 2008	Kanada	individualne karakteristike, nered, viktimizacija, karakteristike susedstva	Metaanaliza podataka nacionalnih statističkih istraživanja	Percepcija kriminala i fizičkog i socijalnog nereda nezavisno su povezane sa strahom od kriminala, bez obzira na individualne karakteristike ispitanika ili karakteristike susedstva
Gau and Pratt, 2008	Vašington, SAD	Percepcija rasprostranjenosti kriminala, percepcija nereda	Anketno ispitivanje	Veza na relaciji nered-strah od kriminala je problematična imajući u vidu da je nemoguće učiniti jasnu distinkciju među ove dve pojave
T. Franklin, C. Franklin and Fearn, 2008	Vašington, SAD	ranjivost, nered, društvena integracija	Anketno ispitivanje	model nereda najbolje objašnjava varijacije kognitivne i afektivne dimenzije straha od kriminala, u odnosu na model ranjivosti i društvene integracije

Hinkle and Weisburd, 2008	Nju Džerzi	nered, prisustvo policije, stope kriminala, viktimizacija	Anketno ispitivanje i sistematsko posmatranje	Intervencije policije usmerene na saniranje nereda u susedstvu, suprotno očekivanjima postavljenim primenom osnovnih pretpostavki teorije „razbijenog prozora“, doprinose većem strahu od kriminala
Kohm, 2009	Vinipeg, Kanada	Percepcija rasprostranjenosti kriminala, nered, viktimizacija	Multimetodsko istraživanje	Uprkos visokom nivou rizika od viktimizacije i rasprostranjenosti kriminala, najviše straha iskazuju ispitanici koji percipiraju visok nivo nereda, a ne kriminala
Hipp, 2010	SAD	percepcija rasprostranjenosti kriminala, nered	Metaanaliza podataka nacionalnog statističkog istraživanja	Objektivno prisustvo nereda utiče na njegovu percepciju, koja potom utiče na nivo straha od kriminala i percepciju rasprostranjenosti kriminala u susedstvu
Scarborough et al., 2010	Kanzas Siti, SAD	Nered, društvena kohezija, deprivilegovanost susedstva	Anketno ispitivanje	Veza između demografskih faktora i straha od kriminala uslovljena je karakteristikama susedstva kao što su percipirani nered, nedostatak društvene kohezije i loš socio-ekonomski položaj susedstva
Brunton-Smith, 2011	Engleska i Vels	Starost, društveni nered	Metaanaliza podataka nacionalnog statističkog istraživanja	Nivoi straha izraženi u prvom krugu ispitivanja negativno su povezani sa percepcijom nereda kod mladih u narednim krugovima. Strah vodi modifikaciji ponašanja onih ispitanika koji iskazuju veći strah, manje borave na mestima u kojima je društveni nered izražen.
Brunton-Smith and Sturgis, 2011	Velika Britanija	viktimizacija, fizički nered i stopa kriminala	Metaanaliza podataka nacionalnog statističkog istraživanja	Nered ima direktan i nezavisan uticaj na strah od kriminala na individualnom nivou. Varijacije u percepciji su pod uticajem socijalnih i demografskih karakteristika.
Gainey, Alper and Chappell, 2011	SAD	Percipiran rizik od viktimizacije, nered, društveni kapital, ranjivost, prethodna viktimizacija	Anketno ispitivanje	Viktimizacija i nered su značajni prediktori straha od kriminala. Percepcija rizika od viktimizacije i društveni kapital su medijatori odnosa nereda i straha od kriminala.
Lane and Fox, 2012	SAD	Viktimizacija, činjenje krivičnih dela, nered, rasno ustrojstvo, kolektivna efikasnost	Anketno ispitivanje	Ispitanici koji percipiraju veću rasnu heterogenost, više fizičkog i društvenog nereda, više strahuju od kriminala.

Hinkle, 2013	Los Angeles, SAD	nered, kolektivna efikasnost	Anketno ispitivanje	Percipirani društveni i fizički nered imaju snažan, pozitivan uticaj na percipiran rizik od viktimizacije. Ispitanici koji iskazuju veći nivo straha takođe iskazuju niži nivo kolektivne efikasnosti na svojim ulicama
Gau, Corsaro and Brunson, 2014	Piorija, SAD	nered, Društvena kohezija, neformalna socijalna kontrola	Anketno ispitivanje	Nered utiče na slabljenje neformalnih veza (kohezija i zajednička očekivanja u pogledu društvene kontrole) što potom doprinosi i većem strahu od kriminala građana
Hinkle and Yang, 2014	Nju Džerzi, SAD	Nered, viktimizacija, ranjivost	Anketno ispitivanje, sistematsko posmatranje, statistički podaci	Objektivno izražen fizički nered utiče na percepciju društvenog nereda u susedstvu
Glas, Engbersen and Snel, 2019	Rotterdam, Holandija	nered, etnička heterogenost, ekonomski status susedstva, bliskost u zajednici	Anketno ispitivanje	Percepcija fizičkog nereda nema eksplanatorni potencijal kada su u pitanju individualni nivoi straha i razlike među susedstvima
Oh, Ren and He, 2019	Hjuston, SAD	društveni nered, efikasnost policije	Anketno ispitivanje	Policajska efikasnost posreduje uticaj percipiranog društvenog nereda i straha od kriminala, osim u onim susedstvima koja su najsiromašnija
Lee et al., 2020	SAD	Ranjivost, nered, društvena kohezija, viktimizacija, percepcija policije	Anketno ispitivanje	Strah od imovinskih ali i nasilnih zločina pozitivno povezani sa percepcijom građana o fizičkom i društvenom neredu
Carter and Wolfe, 2021	SAD	Nered, društvena kohezija, legitimitet i rad policije	Anketno ispitivanje	Veza između nereda i straha je kako direktna, tako i indirektna jer nered utiče na percepciju formalne i neformalne socijalne kontrole u susedstvu
Kuen et al., 2022	Baltimor, SAD	nered, kolektivna efikasnost, građanska participacija, deprivilegovanost susedstva	Longitudinalno multimetodsko istraživanje	društveni nered utiče na veće nivo straha kod građana, za razliku od fizičkog nereda. niži nivoi kolektivne efikasnosti indirektno uvećavaju strah posredstvom viših nivoa društvenog nereda

Reference

- Beaulieu, M., Dubé, M., Bergeron, C. and Cousineau, M. M. (2007) 'Are elderly men worried about crime?', *Journal of Aging Studies*, 21(4), 336-346.
<https://doi.org/10.1016/j.jaging.2007.05.001>
- Braga A. A., Schnell C. and Welsh B. C. (2024) 'Disorder policing to reduce crime: An updated systematic review and meta-analysis', *Criminology & Public Policy*, 23(3), 745-775. <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12667>
- Brunton-Smith, I. (2011) 'Untangling the relationship between fear of crime and perceptions of disorder: Evidence from a longitudinal study of young people in England and Wales', *The British Journal of Criminology*, 51(6), 885-899.
<https://doi.org/10.1093/bjc/azr064>
- Brunton-Smith, I. and Sturgis, P. (2011) 'Do neighborhoods generate fear of crime? An empirical test using the British Crime Survey', *Criminology*, 49(2), 331-369.
<https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2011.00228.x>
- Carter, T. M. and Wolfe, S. E. (2021) 'Explaining the relationship between neighborhood disorder and crime fear: The perceptual role of neighbors and the police', *Journal of criminal justice*, 77, 101867. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2021.101867>
- Covington, J. and Taylor, R. B. (1991) 'Fear of crime in urban residential neighborhoods: Implications of between-and within-neighborhood sources for current models', *The Sociological Quarterly*, 32(2), 231-249.
<https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1991.tb00355.x>
- Ćirić, J. (2011) 'Pogled u tuđe dvorište kroz „polomljeni prozor“', *Strani pravni život*, 1, 11-28.
- Daniels P. et al. (2005) *An Introduction to Human Geography, Issues for the 21st Century, second edition*. London: Pearson Education Limited.
- Doran, B. J. and Lees, B. G. (2005) 'Investigating the spatiotemporal links between disorder, crime, and the fear of crime', *The Professional Geographer*, 57(1), 1-12.
<https://doi.org/10.1111/j.0033-0124.2005.00454.x>
- Đurić, S. i Popović-Čitić, B. (2013) 'Strah od kriminala u glavnim gradovima bivših jugoslovenskih republika', *Sociologija*, 55(1), 91-114.
<https://doi.org/10.2298/SOC1301091D>
- Ferguson, K. M. and Mindel, C. H. (2007) 'Modeling fear of crime in Dallas neighborhoods: A test of social capital theory', *Crime & Delinquency*, 53(2), 322-349.
<https://doi.org/10.1177/0011128705285039>

- Ferraro, K. and LaGrange RL. (1987) 'The measurement of fear of crime', *Sociological Inquiry*, 57(1), 70-97. <https://doi.org/10.1111/j.1475-682X.1987.tb01181.x>
- Fitzgerald, R. (2008). *Fear of crime and the neighborhood context in Canadian cities. No.013. In Crime and justice research paper series 85e161-M*. Ottawa: Statistics Canada.
- Franklin, T. W., Franklin, C. A. and Fearn, N. E. (2008) 'A multilevel analysis of the vulnerability, disorder, and social integration models of fear of crime', *Social Justice Research*, 21, 204-227. <https://doi.org/10.1007/s11211-008-0069-9>
- Franzini, L. et al. (2008) 'Perceptions of disorder: Contributions of neighborhood characteristics to subjective perceptions of disorder', *Journal of environmental psychology*, 28(1), 83-93. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2007.08.003>
- Gabriel, U. and Greve, W. (2003) 'The psychology of fear of crime. Conceptual and methodological perspectives', *British journal of criminology*, 43(3), 600-614. <https://doi.org/10.1093/bjc/43.3.600>
- Gainey, R., Alper, M. and Chappell, AT. (2011) 'Fear of Crime Revisited: Examining the Direct and Indirect Effects of Disorder, Risk Perception, and Social Capital', *American Journal of Criminal Justice*, 36, 120-137 <https://doi.org/10.1007/s12103-010-9089-8>
- Gau, J. M. and Pratt, T. C. (2008) 'Broken windows or window dressing? Citizens'(in) ability to tell the difference between disorder and crime', *Criminology & public policy*, 7(2), 163-194. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9133.2008.00500.x>
- Gau, J. M., Corsaro, N. and Brunson, R. K. (2014) 'Revisiting broken windows theory: A test of the mediation impact of social mechanisms on the disorder-fear relationship', *Journal of Criminal Justice*, 42(6), 579-588. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2014.10.002>
- Gibson, C. L. et al. (2002) 'Social integration, individual perceptions of collective efficacy, and fear of crime in three cities', *Justice quarterly*, 19(3), 537-564. <http://dx.doi.org/10.1080/07418820200095341>
- Glas, I., Engbersen, G. and Snel, E. (2019) 'Going spatial: Applying egohoods to fear of crime research', *The British Journal of Criminology*, 59(6), 1411-1431. <https://doi.org/10.1093/bjc/azz003>
- Hale, C. (1996) 'Fear of crime: A review of the literature', *International review of Victimology*, 4(2), 79-150. <https://doi.org/10.1177/026975809600400201>
- Harcourt B. (2001). *Illusion of order: The false promise of broken windows policing*. Harvard University Press.

- Harcourt B. E. and Ludwig J. (2006) 'Broken windows: New evidence from New York City and a five-city social experiment', *University of Chicago Law Review*, 73(1), 271–310.
- Hinkle, J. C. (2013) 'The relationship between disorder, perceived risk, and collective efficacy: A look into the indirect pathways of the broken windows thesis', *Criminal Justice Studies*, 26(4), 408–432. <https://doi.org/10.1080/1478601X.2013.843253>
- Hinkle, J. C. and Weisburd, D. (2008) 'The irony of broken windows policing: A micro-place study of the relationship between disorder, focused police crackdowns and fear of crime', *Journal of Criminal justice*, 36(6), 503–512. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2008.09.010>
- Hinkle, J. C. and Yang, S. M. (2014) 'A new look into broken windows: What shapes individuals' perceptions of social disorder?', *Journal of criminal justice*, 42(1), 26–35. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2013.11.002>
- Hinkle, J. C. (2005). *The impac of disorder on fear of crime: a test of the first link of broken windows (Doctoral thesis)*. Faculty of the Graduate School of the University of Maryland
- Hipp, J. R. (2010) 'Resident perceptions of crime and disorder: How much is "bias", and how much is social environment differences?', *Criminology*, 48(2), 475–508. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2010.00193.x>
- Howell K. (2009) 'Broken lives from broken windows: The hidden costs of aggressive order-maintenance policing', *New York University Review of Law & Social Change*, 33(3), 271–330.
- Hunter, A. (1978) *Symbols of Incivility - Social Disorder and Fear of Crime in Urban Neighborhoods (Working Paper M-46A)*. Evanston: Northwestern University <http://dx.doi.org/10.3886/ICPSR08162>
- Innes, M. (2004) 'Signal crimes and signal disorders: Notes on deviance as communicative action', *The British journal of sociology*, 55(3), 335–355. <https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2004.00023.x>
- Kelling, G. and Coles, C. (1996). *Fixing Broken Windows: Restoring Order and Reducing Crime in American Cities*. New York: Free Press.
- Kelling, G. L. and Wilson, J. Q. (1982) 'Broken windows', *Atlantic monthly*, 249(3), 29–38.
- Kohm, S. A. (2009) 'Spatial dimensions of fear in a high-crime community: Fear of crime or fear of disorder?', *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, 51(1), 1–30. <https://doi.org/10.3138/cjccj.51.1.1>
- Kuen, K., et al. (2022) 'Examining impacts of street characteristics on residents' fear of crime: Evidence from a longitudinal study of crime hot spots', *Journal of criminal justice*, 82, 101984. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2022.101984>

- LaGrange, R. L., Ferraro, K. F. and Supancic, M. (1992) 'Perceived risk and fear of crime: Role of social and physical incivilities', *Journal of research in crime and delinquency*, 29(3), 311-334. <https://doi.org/10.1177/0022427892029003004>
- Lane, J. and Fox, K. A. (2012) 'Fear of crime among gang and non-gang offenders: Comparing the effects of perpetration, victimization, and neighborhood factors', *Justice Quarterly*, 29(4), 419-523 <http://dx.doi.org/10.1080/07418825.2011.574642>
- Lee, H. D. et al. (2020) 'Fear of crime out west: Determinants of fear of property and violent crime in five states', *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 64(12), 1299-1316. <https://doi.org/10.1177/0306624X20909238>
- Lee, H. et al. (2025) 'Perceiving disorder through different lenses: Native and foreign residents' perceptions in neighbourhoods with high foreign populations in South Korea', *Journal of Criminology*, 0(0). <https://doi.org/10.1177/26338076251343324>
- Lewis, D. A. and Salem, G. (1986) *Fear of crime: Incivility and the production of a social problem*. New Brunswick: Transaction
- Lewis, D. A. and Maxfield, M. G. (1980) 'Fear in the neighborhoods: An investigation of the impact of crime', *Journal of research in crime and delinquency*, 17(2), 160-189. <https://doi.org/10.1177/002242788001700203>
- Ljubičić, M. i Dragišić-Labaš, S. (2010). Strah od zločina-istraživanje stavova studenata. *Sociološki pregled*, 44(4), 615-638.
- Markowitz, F. E. et al. (2001) 'Extending social disorganization theory: Modeling the relationships between cohesion, disorder, and fear', *Criminology*, 39(2), 293-319. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2001.tb00924.x>
- McGarrell, E. F., Giacomazzi, A. L. and Thurman, Q. C. (1997) 'Neighborhood disorder, integration, and the fear of crime', *Justice quarterly*, 14(3), 479-500. <https://doi.org/10.1080/07418829700093441>
- Morenoff, J. D., Sampson, R. J. and Raudenbush, S. W. (2001) 'Neighborhood inequality, collective efficacy, and the spatial dynamics of urban violence', *Criminology*, 39(3), 517-558. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.2001.tb00932.x>
- Nae, M. (2008) 'Urban (In)security: Between Appearance and Reality in Bucharest', *Human Geographies*, 2(2), 61-72
- O'Brien, D. T., Farrell, C. and Welsh, B. C. (2019) 'Looking through broken windows: The impact of neighborhood disorder on aggression and fear of crime is an artifact of research design', *Annual Review of Criminology*, 2(1), 53-71. <https://doi.org/10.1146/annurev-criminol-011518-024638>

- Oh, G., Ren, L. and He, P. (2019) 'Social disorder and residence-based fear of crime: The differential mediating effects of police effectiveness', *Journal of criminal justice*, 63, 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2019.05.001>
- Paraušić Marinković, A. (2024) *Lokalna vlast kao provajder urbane bezbednosti: studija slučaja grad Beograd (Doktorska disertacija)*. Beograd: Fakultet bezbednosti.
- Robinson, J. B. et al. (2003) 'Multilevel longitudinal impacts of incivilities: Fear of crime, expected safety, and block satisfaction', *Journal of quantitative criminology*, 19, 237-274. <https://doi.org/10.1023/A:1024956925170>
- Rosenbaum, D. P. (2019) 'The limits of hot spots policing' in: Weisburd, D. and Braga, A. *Police innovation: Contrasting perspectives (Second Edition)*. Cambridge: Cambridge University Press, 314-344.
- Ross, C. E. and Jang, S. J. (2000) 'Neighborhood disorder, fear, and mistrust: The buffering role of social ties with neighbors', *American journal of community psychology*, 28, 401-420. <https://doi.org/10.1023/A:1005137713332>
- Rountree, P. W. and Land, K. C. (1996) 'Perceived risk versus fear of crime: Empirical evidence of conceptually distinct reactions in survey data', *Social forces*, 74(4), 1353-1376. <https://doi.org/10.1093/sf/74.4.1353>
- Sampson, R. J. (2009) 'Disparity and diversity in the contemporary city: social (dis) order revisited', *The British journal of sociology*, 60(1), 1-31. <https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2009.01211.x>
- Sampson, R. J. and Raudenbush, S. W. (1999) 'Systematic social observation of public spaces: A new look at disorder in urban neighborhoods', *American journal of sociology*, 105(3), 603-651. <https://doi.org/10.1086/210356>
- Sampson, R. J. and Raudenbush, S. W. (2004) 'Seeing disorder: Neighborhood stigma and the social construction of "broken windows"', *Social psychology quarterly*, 67(4), 319-342. <https://doi.org/10.1177/019027250406700401>
- Sampson, R. J., Raudenbush, S. W. and Earls, F. (1997) 'Neighborhoods and violent crime: A multilevel study of collective efficacy', *Science*, 277(5328), 918-924. <https://doi.org/10.1126/science.277.5328.918>
- Scarborough, B. K. et al. (2010) 'Assessing the relationship between individual characteristics, neighborhood context, and fear of crime', *Journal of criminal justice*, 38(4), 819-826. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2010.05.010>
- Sennett, R. (1970). *The uses of disorder*. New York: Vintage.
- Shaw, CR. and McKay, HD. (1942) *Juvenile Delinquency and Urban Areas*. Chicago: University of Chicago Press.

- Skogan, WG. (1990) *Disorder and decline: Crime and the Spiral of Decay in American Neighborhoods*. New York: Free Press
- Taylor, R. (1999) *Crime, Grime, Fear, and Decline: A Longitudinal Look (Research in Brief)*. National Institute of Justice.
- Taylor, R. B. (2001) *Breaking Away from Broken Windows: Baltimore Evidence and Implications for the Nationwide Fight Against Crime, Grime, Fear and Decline*. New York: Westview Press.
- Taylor, R. B., Shumaker, S. A. and Gottfredson, S. D. (1985) 'Neighborhood-level links between physical features and local sentiments: Deterioration, fear of crime, and confidence', *Journal of architectural and planning research*, 2(4), 261-275.
- Weisburd D. et al. (2015). 'Understanding the mechanisms underlying broken windows policing: The need for evaluation evidence', *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 52(4), 589–608. <https://doi.org/10.1177/0022427815577837>
- Weisburd, D. and Majmundar, M. K. (Eds.). (2018) *Proactive policing: Effects on crime and communities*. National Academies Press.
- Wilson, J. Q. (1975) *Thinking About Crime*. New York: Basic Books.
- Wyant, B. R. (2008). 'Multilevel impacts of perceived incivilities and perceptions of crime risk on fear of crime: Isolating endogenous impacts', *Journal of research in crime and delinquency*, 45(1), 39-64. <https://doi.org/10.1177/0022427807309440>

Fear of crime and Urban Disorder

Ana Paraušić Marinković^a, Slađana Đurić^b

Investigating factors that can explain the levels of fear of crime has a decades-long tradition in criminology. The researchers considered both individual and environmental predictors of differences in the levels of expressed fear of crime among citizens. Focusing attention on the conditions in the neighborhood and its characteristics, a thesis on urban disorder was formulated according to which signs of physical and social neglect and degradation of space represent signals to citizens that that space is not safe. The general goal of the paper is to provide a systematic review of the existing body of knowledge on the connection between urban disorder and fear of crime. This procedure involves the analysis of previous theoretical reflections, as well as the presentation and synthesis of key findings from relevant empirical studies on potential correlations between these two phenomena. The paper presents the conceptual and operational definitions of fear of crime and urban disorder, as well as the basic theoretical viewpoints that explain the relationship. In addition, a critical review of empirical practice and some of the basic challenges and problems of researching the links between fear of crime and urban disorder is outlined.

KEY WORDS: fear of crime, urban disorder, physical disorder, social disorder.

© 2025 by authors

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International

^a Research Associate, Institute of Criminological and Sociological Research.

^b Full professor, University of Belgrade, Faculty of Security Studies.